

מנונו לנינה: טרנסג'נדר ספרותי

שי פרוגל

מדוע יבחר סופר גבר לכתוב באמצעות מספרת אישה? שאלה זו ליוותה את קריאתי ברומן החדש של דויד גרוסמן, ששמו דויד, מלך ישראל, ושם משפחתו איש גדול (גרוסמן), דווקא מייצגים גבריות רבה. נזכרתי ברומן **אשה בורחת מבשורה** והתחלתי לחשוב שאולי מדובר ביותר ממשחק ספרותי של פרספקטיבות שמרשה לעצמה החירות הספרותית. כשפגשתי בשם הגיבורה, נינה, כבר התחילה להתרקם בי המחשבה על טרנסג'נדר ספרותי. נינה שלחה אותי לננו, גיבור הרומן **יש ילדים זיגזג**, שבמסגרת מסעו לגילוי עצמי מתלבש בבגדי ילדה, למורת רוחו, אך צעד זה מתגלה כחיוני כדי להיחשף למסתרי זהותו. אם כן, מה שמתחיל בהיבט טרנסג'נדרי מוגבל, חזות חיצונית בעיקר, מתגלגל לאימוץ המגדר האחר כהוויה קיומית וסיפורית, שחד הם בספרות. מהן הסיבות לצורך הזה? מה הוא אומר לנו כקוראים?

נראה שקצה חוט לתשובה אפשרית נמצא בעיסוק הרב באם המתה. ננו של **יש ילדים זיגזג** ורפאל של **אתי החיים משחק הרבה מתיימרים** בגיל צעיר כל אחד מאימו ונאלצים להסתפק באם חלופית, שמעמדה בעיני אביהם ובעיני עצמם לא ברור. זוהי נקודת המוצא של שני הרומנים, שהיא אף ציר מרכזי באפיון הדמויות ובהתפתחות העלילה. אך ברומן החדש, **אתי החיים משחק הרבה**, נוסף רובד לעיסוק באם המתה, והוא אם שאמנם איננה מתה אך אינה מתפקדת כאם. נראה שהמושג "האם המתה" של הפסיכואנליטיקן אנדרה גרין יכול לסייע לאפיין אם זו, מה גם ששתי ה"אימהות המתות" בסיפור הן אם ובתה, ורה ונינה. "האם המתה" היא אם שאיננה מסוגלת לשמש כמקור החיות עבור הילד והופכת לדמות מרוחקת,

קפואה ומקפיאה. במילים אחרות, עבור הילד האם מתה מבחינה רגשית, והוא חווה אותה כנעדרת, גם אם היא נוכחת מבחינה פיזית.

ורה היא "אם מתה" עבור נינה, הגם שהיא מנסה לפצות על כך בניסיונה להיות "אם חיה" עבור רפאל. נינה היא "אם מתה" עבור גילי, שכמספרת הופכת במידה מסוימת להיות "האם החיה" של נינה עצמה. גילוי העריות המרומז הזה הוא עצמו ביטוי להיותה של גילי תולדה של מעין גילוי עריות בין האחים החורגים נינה ורפאל. במישור האובייקטיבי, תסבוכת רגשית זו היא תולדה של מותה הממשי של דושי, רעייתו האהובה של טוביה ואמו של רפאל, ושל מותו הממשי של מילוש, בעלה-אהובה של ורה ואביה של נינה. אך המישור הסובייקטיבי הוא שעומד במרכז הסיפור, ובמוקדו "האם המתה". ורה, שרגשותיה משוקעים כל כולה במילוש אהובה המת נוטשת את בתה עקב נאמנותה המוחלטת למילוש ורצונה להגן על שמו לאחר מותו. נינה נושאת את נטישתה כאבן ריחיים על צווארה, הכבדה מעוצמותיה הקיומיות, מה שאינו מאפשר לה לאהוב ולהיות נאהבת. אחד הביטויים הקשים של מצוקה רגשית זו היא נטישתה-היא את בתה גילי, מתוך חרדה שמא תזיק לה כ"אם מתה" יותר מאשר תועיל בעצם נוכחותה הפיזית. "האם המתה" נראית מנקודת מבט זו כגיבורת הסיפור, ולכן אין זה מפתיע שהמספרת היא גילי, המועמדת להיות "האם המתה" הבאה (שעוסקת באופן סמלי בקבורה יחד עם בן זוגה המבוגר ממנה והמשמש ככל הנראה כתחליף אב). האם גילי באמצעות חקירת השושלת של "האם המתה" תחמוק מגורל דומה? או, כפי שהיא אומרת, "אני הבעיה. בי אני לא בוטחת" (עמ' 165).

הספר מסתיים בנימה לכאורה אופטימית, אך צל כבד מרחף מעליה (הדוברת היא גילי):

ובינתיים באו דברים ומילאו את חיי.
לקטנה קראנו נינה. היא בת חמש-וחצי.
היא גרגיר האדמה שלי.
שלנו (עמ' 271).

גרוסמן מחליף מגדר כדי לספר על "האם המתה" ועל התסבוכת הרגשית שהיא מחוללת ומועברת מדור לדור, מאם לבתה. זהו נושא סבוך, כואב ומרתק כשלעצמו, אך מדוע זה מגיע מסופר גבר, שכבר "חטא" לא פעם במעבר מגדרי? מה מנסה

להבין גרוסמן באמצעות הטרנסג'נדר הספרותי? מה הוא מבקש לומר? מדוע דווקא
"אם מתה"?

חשבתי להציע כמה תשובות אפשריות לכך, אך הן נשמעו לי בנאליות, בוודאי
אם לא נכנסים לדיון מפורט יותר במושג "האם המתה" ובדרך ייצוגו בסיפור. לכן,
החלטתי לוותר עליהן ולהסתפק בהצגה גולמית זו, ותעשה בה כל אחת כרצונה.